

3. Řecko-latinská větná syntax: Úvod a nástin práce

K úspěšnému vzájemnému srovnávání řecké a latinské větné syntaxe lze přistupovat různými cestami, při úvahách o řešení této problematiky se nám přece však jeví jako nejvýhodnější tradiční cesta, založená na induktivním postupu. Tato cesta vede od známých jednotlivostí k obecněji pojatému zkoumanému komplexu a člověku se sama nabízí, když se zájemce seznámí s několika nedávno publikovanými syntaxemi řeckými nebo latinskými. Lze tu vyjít z tradiční sémantické klasifikace vět vedlejších — tj. z jejich primárního rozčlenění na věty *obsahové, příslovečné a vztažné* — a pokusit se vysledovat jejich případné polovětné ekvivalenty, které jsou v řečtině i latině celkem nasnadě. V řečtině to budou např. u vět *obsahových* dva jejich hlavní výrazné typy, totiž — vedle *vedlejších obsahových vět finitních* s ὅτι, ὡς nebo s ἵνα, ὅπως — jednak *polovětné vazby infinitivní* (buď po slovesech *dicendi* a některých jiných podobných *deklarativních* slovesech, anebo po verbech *voluntatis* (vůle) a jiných slovesech *volitivního* typu), jednak *polovětné vazby participiální* (hlavně po verbech *sentiendi, cognoscendi* a jiných slovesech jim podobných); v latině tu máme naproti tomu — rovněž vedle *vedlejších obsahových vět finitních* — v převážné míře případů pouze jednu *polovětnou vazbu*, totiž *konstrukci infinitivní* — vedle daleko méně frekventovaných konstrukcí *participiálních* (jako např. *Xenophon inducit Platone[m] scribentem* „Xenofón uvádí Platóna píšícího = jak píše“), nebo poněkud častěji doložených gerundijně-gerundivních vazeb (jako *Caesar in flumine Arari pontem faciendum curavit* „Caesar se postaral o postavení mostu na řece Araru = Caesar dal postavit most na řece Araru“).

Jenže jakkoli je tento induktivní přístup pohodlnější a průhlednější (a pro samotný srovnávací rozbor praktičtější), nemůžeme se zcela uzavřít myšlenkou, že obsahové věty mohou mít i jinou než zřetelnou buď finitní nebo jmennou *polovětnou* podobu.

Česká struktura odpovídající latinské konstrukci *patrem venire* ve větě *Audit patrem venire* (event. snad i *venientem*) může totiž mít podobu:

- a) vedlejší věty *že/jak otec přichází* v souvětí *Slyšel, že/jak otec přichází*,
- b) polovětné konstrukce infinitivní *otce přicházet* ve větě *Slyšel otce přicházet*,
- c) polovětné konstrukce s deverbálním adjektivem na *-oucí/-ící*: tj. *otce přicházejícího* ve větě *Slyšel otce přicházejícího*,
- d) konstrukce s deverbálním substantivem dějovým *otcův příchod/příchod otce* ve větě *Slyšel (tj. zaslechl) otcův příchod/příchod otce*.

Podobně by se latinské souvětí *Optabam, ut pater rediret* dalo přeložit jako „přál jsem si, aby se otec vrátil“ i „přál jsem si otcův návrat“.

Zmíněné dvě latinské věty se tedy dají přeložit do češtiny všemi těmito uvedenými způsoby, příp. snad ještě i dalšími, a působí téměř všechny v češtině poměrně nestrojeně (až snad na větu „slyšel otce přicházejícího“, jež se s urči-

tým sémanticko-syntaktickým posunem dá vyjádřit lépe v podobě „slyšel přicházejícího otce“).

V latině, a asi ani v řečtině, bychom se však některé ze zmíněných českých vět, zejména ty, které se nacházejí v odstavci c), pravděpodobně neodvážili při zpětném překladu zcela přesně napodobit, poněvadž by tu asi ani latina, ani řečtina onen převážně jmenný způsob vyjadřování nepřipouštěly, anebo mu aspoň nebyly nakloněny. Můžeme se ovšem mýlit, ale tato nejistota je pro nás při srovnávání latinské a řecké syntaxe kamenem úrazu. Přes celkem dobře zpracovanou stylistiku klasické latiny a řečtiny nevíme vlastně, jak daleko by dnešní latinista a grecista — jako nikoli rodilý uživatel těchto jazyků — mohl v realizaci své jazykové praxe zajít. A právě z tohoto důvodu se nám nakonec přece jen jeví zmíněná srovnávací metoda pro naše tradiční syntaktické srovnávání jako nejpřijatelnější.

***

Budeme tedy postupovat tak, že rozdělíme jádro našeho dalšího zkoumání do následujících sedmi kapitol:

Ve 4. kapitole pojednáme o některých vybraných obecnějších otázkách řecko-latinské syntaktické komparace, které vyžadují samostatnou analýzu a zaslouží si naši zvláštní pozornost ještě předtím, než přistoupíme k vlastnímu soustavnému rozboru řecké a latinské větné syntaxe. Budou to zejména shody a zvláště rozdíly v řeckém a latinském systému slovesných časů, modů a vidů a jejich odraz zejména v syntaxi vedlejších vět, počítaje v to hlavně problematiku konjunktivní i indikativní souslednosti časů a další s tím spojené otázky.

Ve 5. kapitole se budeme věnovat řecko-latinskému srovnávání vedlejších obsahových vět finitních, jednak deklarativního, jednak volitivního a jednak i tázacího rázu. Půjde zde tedy o následující typy vět, které jsme kvůli jejich přehlednosti zčásti převzali jako modelové pro řečtinu z publikace M. Meier-Brüggera „Griechische Sprachwissenschaft I (Syntax)“, Sammlung Göschen, Berlin 1992, str. 166n.:

Věty obsahové deklarativní: Th. 1.51.2 εἶπὼν (τινες), ὅτι νῆες ἐκεῖναι ἐπιπλέουσιν „někteří pravili, že ty lodi plují proti (nim).“

Věty obsahové volitivní: X. An. 3.2.25 δέδοικα μὴ ... ἐπιλαθώμεθα τῆς οἴκαδε ὁδοῦ „mám strach, abychom nezapomněli na cestu domů“.

Neřímné otázky: X. An. 1.6.9 ἀπόφηναι γνώμην ὅ τι σοι δοκεῖ „projev své mínění, co si myslíš.“

S ohledem na poměry v latině budou tu zejména věty volitivního typu strukturovány se zvláštním zřetelem k některým zvláštním větným typům latinským, pro řecko-latinskou syntaktickou komparaci obzvláště zajímavým, i k některým přesahům mezi větami obsahovými a příslovečnými (konkrétně u vět účelových).

Následující 6. kapitola bude věnována vzájemnému srovnání řeckých a latinských vedlejších finitních vět příslovečných, tj. konkrétně vět účelových, účinkových, příčinných, časových, podmínkových, přípustkových a srovnávacích — s konkrétním pokusem o specifické vysvětlení vzniku složitého komplexu šesti dílčích typů řeckých souvětí podmínkových.

Náplní 7. kapitoly bude pak srovnávací problematika řeckých a latinských vět vztahných.

V kapitolách 8, 9 a 10 bude pojednáno o jmenných ekvivalentech vět obsahových a příslovečných, totiž o polovětných vazbách infinitivních v řečtině i latině (8. kap.), o participiálních vazbách v řečtině i latině (9. kap.) a o gerundijně-gerundivních, příp. supinových konstrukcích v latině (10. kap.). Tyto kapitoly budou mít poněkud odlišné vnitřní členění než kapitoly 5, 6 a 7 o větech obsahových, příslovečných a vztahných: v kapitolách 8 a 9 bude o infinitivech a participiích pojednáno komplexně na pozadí jejich konkrétních funkčních rozdílů mezi řečtinou a latinou a kapitola 10 bude věnována hlavně různým způsobům, jak se dají latinské vazby gerundijně-gerundivní, příp. supinové, vyjádřit v řečtině.

Součástí kapitol 5–10 budou modelové věty: asi 300 vět latinských a 300 vět řeckých, z velké části přímo vybrané z autentických textů starověkých autorů a určené k procvičování v syntakticko-stylistických seminářích.

Specifický charakter mají kapitoly 11 a 12, pojednávající o vyjadřovacích prostředcích větné modality jednak deontické, ale hlavně modality epistémické, jíž začala být v latině věnována pozornost teprve v posledních několika desetiletích (H. Reichová 1980, 1982, 1999, S. Núñez 1991), zatímco na poli řečtiny bylo s obdobnou soustavnou analýzou započato teprve nedávno spoluúčastnicí této práce K. Pořízkovou (od r. 2001).

Ta v ní zpracovala – vedle své účasti na pořizování souborů modelových řeckých vět — právě 12. kapitolu, do níž včlenila ve stručné podobě výsledky svého nejnovějšího rozboru epistémických vyjadřovacích prostředků v staré řečtině.

Náplní 13. kapitoly budou pak závěry plynoucí z předchozích 12 kapitol a závěrečný pokus o globální pohled na rozdílný vývoj latinské a řecké větné syntaxe; 14. kapitola bude obsahovat stručné sumárium v anglickém jazyce.

